

منطق عاشورا پژوهی

اصول و مبانی تحقیق در تاریخ امام حسین (ع)

محمد صحتی سردرودی

خلیفه

۱۳۹۴

سرشناسه: صحتی سردودی، محمد
 عنوان و نام پدیدآور: منطق عاشوراپژوهی؛ اصول و مبانی تحقیق در تاریخ امام حسین (ع) / محمد صحتی سردودی.
 مشخصات نشر: قم: خیمه،
 مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۵۴-۴۸-۷
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت‌ها: کتابنامه: ص. ۷۷ - ۸۰ همچنین به صورت زیرنویس.
 اثران: دیگر: اصول و مبانی تحقیق در تاریخ امام حسین (ع).
 موضوع: حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۱۱ هجری.
 موضوع: عاشورا - تحقیق - روش‌شناسی
 موضوع: عاشورا - تاریخ
 موضوع: واقعه کربلا، ۶۱ هجری - تاریخ
 رده بندی: کنگره ۱ / ۵۳۴ / ۲۹۱ / ۱۳۹۴
 رده بندی دیو: ۵۳۴ / ۲۹۱
 شماره کتابخانه ملی: ۳۹۱ - ۶۰۰

خیمه

منطق عاشوراپژوهی

اصول و مبانی تحقیق در تاریخ امام حسین (ع)

محمد صحتی سردودی

ویراستار: سجاد محمدی (مؤسسه ویراستاران)

طراح جلد: محمد صمدی

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۵۴-۴۸-۷

سندوق پستی: ۱۵۱۸۱۵-۱۹۴۱

هر گونه استفاده از مطالب کتاب، منوط به اجازه‌ی کتبی ناشر است.

www.nashrekheime.ir

فهرست

۱۱ • مقدمه

۱۹ • نیمه نخست

۲۳ • فصل اول

پیش شرط‌های پژوهش به معنای عام

۲۶ • روحیه تحقیق

۲۹ • عقل‌مداری و خردورزی

۳۳ • عنوان عقل

۳۵ • توضیح و اضمحلات

۳۹ • تفکر و اندیشه‌ورزی

۴۰ • آزاداندیشی

۴۴ • اصل مباحثه و مشورت

۴۷ • تتبع و جست‌وجوی کامل

۴۸ • بهره‌وری از ابزار رسانه‌ای

۵۰ • اصل روشمندی

۵۲ • بازاندیشی با پژوهش باز

۵۴ • ابتکار و نوآوری

۵۵ • شجاعت اندیش

۵۶ • اصل انصاف و دادگری

۶۱ • اصل اخلاق

۶۹ • از باب توضیح و اوضحات

۶۹ • توفیق ادب

۷۳ • فصل دوم

پیش‌شرط‌های پژوهش به معنای خاص

۷۶ • اصل توحید

۸۲ • اصل اخلاص

۸۴ • اصل صداقت و راست‌گویی

۹۴ • اصل صلح

۱۰۰ • صلح جویی در سیره سیدالشهدا علیه السلام و یارانش

۱۰۵ • اصل استناد

۱۰۷ • فصل سوم

پیش شرط‌های پژوهش به معنای اخص

۱۱ • تبارشناسی اعراب

۱۱۴ • آشنایی با تاریخ اسلام و مسلمانان

۱۱۶ • آشنایی با علم کلام

۱۱۷ • اصل «ال بیت ادری بما فی البیت»

۱۱۹ • اصل حدیث شناسی

۱۲۱ • اصل سخن شناسی

۱۲۶ • خاتمه فصل

۱۲۹ • نیمه دوم

۱۳۳ • فصل اول

علل و عوامل تحریفات

۱۳۵ • تعریف تحریف و انواع آن

۱۳۶ • علل و عوامل تحریف

۱۳۹ • فصل دوم

تحریف‌های حدیثی و روایی

۱۴۱ • سخنان ساختگی

۱۴۵ • متن‌های مجعول

۱۴۶ • جای تحقیق و تردید

۱۴۹ • از زبان زینب علیها السلام

۱۵۱ • فصل سوم

تحریف‌های رجائی

۱۵۳ • از تحریف اسما تا تکثیر اشهاد

۱۵۹ • جای تردید و تحقیق

۱۶۳ • فصل چهارم

تحریف‌های تاریخی

۱۶۵ • پایه‌های تاریخ

۱۷۰ • جای تردید و تحقیق

۱۷۳ • فصل پنجم

تحریف‌های معنوی

۱۷۵ • افراط و تفریط در فرهنگ عاشورا

- ۱۷۵ • ۱. برداشت عاطفی و ترازیک
- ۱۷۷ • ۲. برداشت حماسی و رزمی
- ۱۷۸ • ۳. برداشت اجتماعی و سیاسی
- ۱۸۲ • ۴. برداشت عبادی و عرفانی
- ۱۸۲ • تحریف‌های معنوی در مکتب خُلَفا

۱۸۷ • سوره

کتاب‌های تحریف‌ساز

۱۹۵ • منابع و مآخذ

www.ketaboo.ir

مقدمه

از مقصد تا محدودیت

در آسیب‌شناسی آثار ری، که پیرامون عاشورا و تاریخ امام حسین علیه السلام همه‌روزه منتشر می‌شوند، صرف و حدیث بسیار است. هر کس از هر راه که می‌رسد، قلم به‌دست می‌گیرد. در دربارهٔ امام حسین علیه السلام و عاشورا کتاب یا مقاله می‌نویسد؛ تا آنجا که می‌توان گفت تاکنون بیش از ده‌هزار اثر مکتوب، اعم از کتاب و مقاله و منظمه‌های بلند و چشم‌گیر، در حول و حوش حماسهٔ عاشورا نشر یافته است و می‌بینیم که کتاب که بیش از ده سال پيوسته را در عاشورا پژوهی کار می‌کنم، در «کتابخانه تخصصی امام حسین علیه السلام و عاشورا» که آن را در کلبهٔ درویشانهٔ خود تشکیل داده‌ام، تا امروز، نزدیک به پنج‌هزار جلد کتاب گرد آورده‌ام. بسیاری از آن‌ها را خوانده‌ام و به بسیاری، بیش از مطالعه، ده‌ها بار به‌هنگام کار مراجعه کرده‌ام و هر بار، به نقص یا نواقصی در این قبیل کتاب‌ها برخورد کرده‌ام که در جایی، پانزده مورد از آن‌ها را برشمرده‌ام (نک: عاشورا پژوهی: ۶۰ تا ۶۲) و در این مقاله به بازشماری پنج مورد بسنده می‌کنم:

۱. اغلب کتاب‌ها تکرار مکررات و نقل صرف منقولات است و به‌سختی در میان آن‌ها سخن تازه‌ای یا حرفی حسابی می‌توان یافت.
۲. با اصول علمی و منطقی نوشته نشده‌اند و کتاب‌ها به‌شدت دچار فقدان هرگونه معیار و مبنای قابل فهم هستند.
۳. پیش شرط‌های پژوهش، به عبارت دیگر پایه‌های پژوهش، در آن‌ها لحاظ نشده است. تو گویی هرکس هرطور که دلش خواسته، با پنداری چون «بای بهرجهت»، کتابی ساخته و پرداخته است.
۴. بسیاری نیز با اعتقاد به اینکه «الغایات تبرّر المبادئ» (هدف وسیله را توجیه می‌کند)، با دیدی ابزارانگارانه به حوزه عاشورا پژوهی وارد شده‌اند. هنگام مطالعه این گونه کتاب‌ها، تنها زبان حالی که از امام حسین علیه السلام در ذهن انسان تازمی می‌شود، همین است که بگوید: هر کسی از ظن خود شد یار من از درون من نجست اسرار من
۵. بسیاری دیگر نیز دایره عاشورا پژوهی را پیدان فراخی برای تاخت و تاز تعصبات خشک و کهنه یافته‌اند. برخی با تأثیرپذیری از خوارج و زیدیه متروک، به تئوریزه کردن خون و خشونت پرداخته‌اند و برخی دیگر با افراط در تولا و تبرا، به دامن غلو و غالیان (طرفی و به ورطه تنفر از دیگران و دگراندیشان از طرفی دیگر، در غلتیده‌اند؛ تا آنجا که با سخت‌گیری و تنگ نظری آثاری ساخته‌اند که جز «نفرت‌نامه»، نام دیگری بر آن‌ها نمی‌توان گذاشت.

حال، پرسش این است: در این آشفته بازار بسیار دل‌آزار چه می‌توان کرد و برای اینکه کار تألیف کتاب پیرامون عاشورا و امام حسین علیه السلام

سروسامانی بگیرد، چه باید کرد؟ به عبارت کامل تر، پرسش این است: چه‌ها باید و چه‌ها نباید کرد؟ برای پاسخ به همین پرسش بود که این کتاب نوشته شد. سالیان سال بود که این پرسش که در بطن خود پرسش‌های دیگری را نیز دارد و هرکدام به نوبه خود پاسخ می‌طلبد، ذهنم را به خود مشغول کرده بود تا اینکه پس از بحث‌ها و بررسی‌های ممتد و مستمری که می‌توان گفت عمری را از من ستاند، از دو سال پیش به نوشتن این کتاب شروع کردیم و حاصلش همین است که می‌خوانید و می‌بینید و می‌دانید. به گمانم این کتاب در این تاریکی‌های تودرتو، چراغی خواهد بود تا راه‌ها را روشن سازد و عاشوراپژوهان را به کار آید و راه‌جویان را راه نماید. خدایا که این باد...

پرسش‌هایی دیگر

پرسش‌های دیگری نیز مطرح است: آیا آن اصول و قواعدی که در حوزه‌های مختلف علمی یاد گرفته‌ایم در عاشوراپژوهی هم به کار می‌آید؟ آیا برای عاشوراپژوهی هم می‌توان اصول و قواعدی برشمرد؟ پاسخ هر دو پرسش مثبت است؛ به شرطی که با بررسی کردن از خلط مباحث و با دقت و تأمل بیشتر همراه باشد.

اصول استنباط و قواعد فقه، اصول علم منطق (اصول متعارف و موضوعه)، قواعد حدیث‌شناسی (درایة الحدیث)، اصول حاکم در تاریخ و قواعد تاریخ‌نگاری، همه و همه، البته با درک درست و دقیق آن‌ها، در عاشوراپژوهی به کار می‌آیند و در این میان پیش و بیش از آنکه تزامم یا تعارضی متصور شود، تبانی و تعاملی مفید و کارآمد هم دیده می‌شود و

«الجمع مهما امکن اولی من الطرح».
حُسن به اتفاق ملاحظت جهان گرفت
آری به اتفاق، جهان می توان گرفت

پیشینه کار

ناگفته پیداست که ما سر سفره پیشینیان نشسته ایم؛ همانان که پیش از ما این پیشینه را می پژوهیدند و می نوشتند و اینک آثار ماندگارشان فراچشم ما و آیندگان است و ما در تداوم راه آنان کوشیده ایم و امیدواریم که کارمان با تناسب و تکمیل و تکامل همراه باشد. با همین هدف و آرزو، نویسنده نیز خود راه رازن را در عاشورا پژوهی و فرهنگ عاشورا پیموده ام و پیش از این، ده کتاب در موضوع تاریخ امام حسین (علیه السلام) و ادبیات عاشورا منتشر ساخته و در معرض قضاوت دیگران و دگراندیشان گذاشته ام و نقدها و بررسی های بسیاری را درباره آثارم دیده و برخی را چندین بار، با دقت و وسواس، خوانده ام و همه را در غایتی فراهم آورده ام که شاید روزی در دفتری منتشر سازم.

کتاب هایی که پیش تر منتشر ساخته ام و امروز پس از باب های مجدد، خوشبختانه در بازار کتاب یافت می شود، تاریخ انتشارشان به ترتیب زیر بوده است:

۱. سیمای کربلا، حریم حریت؛
۲. شهید فاتح در آینه اندیشه؛
۳. عاشورا عشقینده (در قالب شعر و نظم به زبان ترکی است)؛
۴. مقتل الحسین (علیه السلام) به روایت شیخ صدوق؛

۵. تحریف‌شناسی عاشورا و تاریخ امام حسین (ع)؛
 ۶. عاشوراپژوهی با رویکردی به تحریف‌شناسی تاریخ امام حسین (ع)؛
 ۷. گزیده‌ای از عاشوراپژوهی (تلخیصی است از کتاب پیش که با افزودن مقاله «افراط و تفریط در عاشوراپژوهی» در مقدمه کتاب، منتشر شده است)؛
 ۸. اکایانه‌های عرفانی (شهادت علی اکبر (ع) در شعر فارسی) که در آن از دو قرائت، با عنوان «قرائت غالب» و «قرائت مغفول» به تفصیل سخن گفته‌ام و سپس رویکردی به شهادت علی اکبر در شعر فارسی، همان قرائت مغفول را بیان‌ام و ضمن نقد و بررسی اشعار، سعی کرده‌ام آسیب‌های همین قرائت مغفول (قرائت عارفانه از عاشورا) را نشان دهم.
 ۹. سیمای دمشق؛ آستان قدس (ع)؛
 ۱۰. امام حسین (ع) و عاشورا در شعر فارسی
- کتاب حاضر، یازدهمین کتابی است که از آثارم در حوزه عاشوراپژوهی فرصت نشر می‌یابد و معتقدم به بحث همچنان باز است. تا قیامت می‌توان از عشق گفت
 تو مگو مضمون نابی نیست، هست

ترتیب و چگونگی کار

کتاب در دو بخش مجزا و هر بخش، خود در چندین فصل تنظیم و تألیف شده است؛ به این ترتیب که در نیمه نخست با عنوان «اصول و مبانی عاشوراپژوهی» از قواعدی که ممکن است در عاشوراپژوهی به کار آید، سخن گفته و نشان داده‌ام که عاشوراپژوهی نیز اگر بر اصول و مبانی

مبتنی باشد، می‌تواند قاعده‌مند باشد و پژوهشگران فرهنگ و ادب و تاریخ عاشورا را وادارد تا با منطق پژوهش و اصول تحقیق، در این وادی عریض و طویل سخن گویند.

نیمه نخست در سه فصل سامان یافته است: فصل اول «اصول عام»، یعنی اصول تحقیق بما هو تحقیق، را قطع نظر از موضوع تحقیق می‌شمارد؛ فصل دوم «اصول خاص»، یعنی اصول و مبانی مطرح در علم و معارف اسلامی، را برمی‌رسد؛ فصل سوم هم از «اصول اخص»، یعنی از اصولی که رعایت آن‌ها در عاشورا پژوهی ضروری است، سخن می‌گوید. در عبارتی دیگر، می‌توان گفت که نیمه نخست از بایدها و نبایدها، عاشورا پژوهی سخن سر می‌دهد و نیمه دوم از نبایدها و نبایسته‌های این کار است می‌کند و در پنج فصل مفصل، از تحریف‌شناسی فرهنگ و تاریخ عاشورا امام حسین علیه السلام سخن می‌گوید. در دیباچه هر دو بخش، چگونگی کار را با شرح بیشتری توضیح داده‌ام.

چکیده کتاب

در بخش اول کتاب، نخست چهارده اصل از اصول علمی تحقیق به معنای عام، شناسایی و سپس شش اصل از اصول و مبانی تحقیق به معنای خاص و در نهایت نیز شش اصل دیگر از پایه‌های پژوهش در عاشورا معرفی شده است که روی هم رفته، سخن از بیست و شش اصل می‌رود. باور ما این است که نادیده گرفتن هریک از این اصول، کار در عاشورا پژوهی را به نوعی دچار نقص و نقصان خواهد ساخت؛ بلکه حتی ممکن است با غفلت از این اصول، انسان خواسته و ناخواسته به

انحراف دید و در نتیجه، به تولید و تکثیر تحریفات دچار شود و کار و تلاش خود را به تحریفاتی آغشته سازد که در بخش دوم کتاب از آن‌ها سخن گفته‌ایم.

شکر و سپاس

خدا را شکر بسیار باید که جز شکر او را نشاید و اوست که به‌زیبایی را می‌نماید. ان الطاف بی‌کران خدای خوب و مهربان. یکی هم این بود که در سال‌های گذشته همیشه همکاری داشته‌ام که پیوسته در جهت مخالف من فکر می‌کردم. یافته‌های فکری او، به‌ویژه در شناخت امام حسین (ع) و اهداف و آمالش، همیشه با حاصل اندیشه‌های من در تضاد و تعارض بود. همین باعث می‌شد که در طول سال‌های بسیار و برخی روزها ساعت‌های متمادی، باهم در بحث و مسطره باشیم. مدام یکدیگر را به چالش‌ها و کوشش‌های بیشتری بکشیم و بکشاییم و گرجا گاهی بحث‌های دوستانه ما به جدل و جدال هم ممکن بود کشیده شود. به‌رحال، بسیار مفید و کارآمد بود؛ تا آنجا که با تمام وجودم این نکته را فهمیدم که وجود مخالف، خود نعمت بزرگی است و این سخن نه در حق اشیا که بیشتر در حق افکار صادق است که گفته‌اند: «تعرف الاشياء باضدادها.» و اگر تبار آرا نباشد، انسان بسیاری از اندیشه‌ها و مفاهیم را هرچه هم کتاب بخواند و خود فکر کند، به‌درستی نمی‌فهمد و چقدر سنجیده و حساب‌شده سخن گفته، آن که گفته است: «زنده باد مخالف من!»

جا داشت که از وی در همین جا، با اسم و رسم تشکر می‌کردم؛ ولی این کار را به‌دلایلی نکردم. از صمیم دل، از خدا می‌خواهم که به او و

امثال او عزت بیشتری عنایت بفرماید و ایشان را برای ما در عاشورا پژوهی
همچنان مخالف نگه دارد. آمین، یا ربّ العالمین!

محمد صحتی سردرودی

قم

www.ketab.ir